

Het toenemende belang van wederuitvoer in de Nederlandse handel

M.A.L.M. Jaarsma

De auteur is werkzaam bij het Centraal Bureau voor de Statistiek. Met dank aan Jan van Laanen, Mieke Berends-Ballast, Jasper Roos en anderen voor commentaar.
mjra@cbs.nl

De Nederlandse export is het afgelopen decennium afhankelijk geworden van de Nederlandse import. Dit kan grote gevolgen hebben voor de samenstelling en het belang van de internationale handel in de Nederlandse economie.

Nederland staat bekend als een van de meest open en geïnternationaliseerde economieën van dit moment. Zo bekleedt Nederland een vijfde plaats op de recentste versie van de gezaghebbende Globalization Index, gepubliceerd door AT Kearney.¹ Nederland heeft zijn klassering vooral te danken aan een hoge score op economische kenmerken, waarin de internationale handel in goederen en diensten een grote rol speelt.

Kenmerken van de voortschrijdende globalisering zijn de enorme technologische vooruitgang van de laatste decennia, de toegenomen mobiliteit van kapitaal en de economische liberalisering van 'nieuwkomers', zoals China en Polen. Onder invloed van deze ontwikkelingen fragmenteren productieprocessen en worden delen van de productie naar het buitenland verlegd (zie bijvoorbeeld Dunning, 1993). Hierdoor is de Nederlandse economie en met name ook de samenstelling van de buitenlandse handel in toenemende mate verweven geraakt met andere economieën. In de afgelopen twintig jaar zijn de Nederlandse in- en uitvoer in toenemende mate van elkaar gaan afhangen. Dit kwam tot uiting in een toenemend gebruik van geïmporteerde grondstoffen voor de fabricage van Nederlandse exportproducten. Dit is niet alleen een belangrijk kenmerk van globalisering, maar heeft ook aanzienlijke consequenties voor de werkgelegenheid, het bbp en de betalingsbalans.

Geaggregeerde cijfers over de Nederlandse in- en uitvoer geven echter weinig inzicht in de rol die invoer in uitvoer speelt. Met behulp van een nieuwe globaliserings-indicator is de internationale handel in een aantal componenten te ontleden en kan vastgesteld worden welk deel van de Nederlandse uitvoer uit invoer bestaat (zie ook Hatzichronoglou, 2002/3 en Chenery, Robinson and Syrquin, 1986).² Op basis hiervan zal in dit artikel worden vastgesteld welke rol Nederlandse productie (nog) speelt in de Nederlandse uitvoer. Daarnaast zal aan bod komen wat de mogelijke gevolgen zijn van een toenemend importaandeel in export voor de Nederlandse productiestructuur en voor het belang van internationale handel in de economie.

Internationale handel

Met het begrip 'Nederlandse uitvoer' wordt niet uitsluitend in Nederland geproduceerde uitvoer bedoeld. Een belangrijk deel van de Nederlandse handel bestaat uit *wederuitvoer*. Dit betreft ingevoerde goederen die niet bestemd zijn voor de Nederlandse consument en die het land, eventueel met een kleine bewerking, vrijwel rechtstreeks verlaten. Terwijl Nederland aan iedere euro reguliere export uit binnenlandse productie ongeveer zestig á zeventig cent verdient, levert één euro wederuitvoer circa tien eurocent op (CPB, 2001). Niettemin is wederuitvoer onderdeel van de totale Nederlandse buitenlandse handel. Dit in tegenstelling tot de zogenaamde *doorvoerhandel*. Bij het doorvoeren van goederen is er, in tegenstelling tot wederuitvoer, geen sprake van eigendomsoverdracht aan een Nederlands ingezetene. Daardoor blijft doorvoer buiten het internationale handelsconcept en ook buiten het bereik van dit artikel.

Het aandeel import in Nederlandse export

Nederlandse uitvoerproducten kunnen mét of zonder geïmporteerde grondstoffen gemaakt worden. In het eerste geval is er sprake van ofwel wederuitvoer ofwel van gewone uitvoer uit Nederlandse productie (maar mét behulp van importen). In het tweede geval bestaan de exportproducten uitsluitend uit binnenlandse grondstoffen. Deze drie delen vormen de totale Nederlandse uitvoer, zoals figuur 1 voor 1997 laat zien.

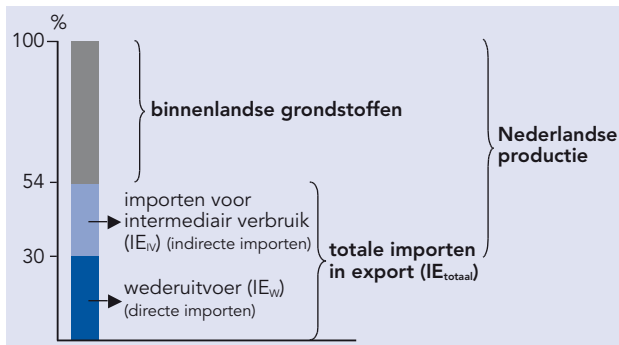
Invoer kan dus op twee manieren in een exportproduct terecht komen: via wederuitvoer en als onderdeel van intermediair verbruik. Dit laatste is de zogenaamde *indirecte* invoer: ingevoerde goederen en diensten die Nederlandse producenten nodig hebben om finale goederen te kunnen fabriceren, waaronder goederen die zijn bestemd voor export. Wederuitvoer is dan de *directe* invoer. Het deel van de uitvoer uit Nederlandse productie dat met behulp van importen is gemaakt (middenblauw) plus de wederuitvoer (donkerblauw), vormt vervolgens het totale aandeel van importen in de Nederlandse export.

Toenemend belang van wederuitvoer

Zoals is te zien in figuur 1, bestond de Nederlandse export in 1997 voor 30% uit wederuitvoer. Hierbij is rekening gehouden met het feit dat de uitvoerwaarde van de wederuitvoer niet gelijk is aan de invoerwaarde. Vaak vindt er op geïmporteerde goederen nog een kleine bewerking plaats, waardoor de uitvoer-

1 In deze index worden landen op basis van een tiental variabelen, onderverdeeld in politieke, economische, technologische en persoonlijke kenmerken, gerangschikt naar de mate van mondialisering.
2 Met behulp van concurrerende importtabellen en input-outputtabellen berekent deze index hoeveel binnenlandse middelen en hoeveel invoer er van elke bedrijfstak nodig is om de totale exportomvang te kunnen realiseren.

Figuur 1. Opbouw van de Nederlandse export, 1997

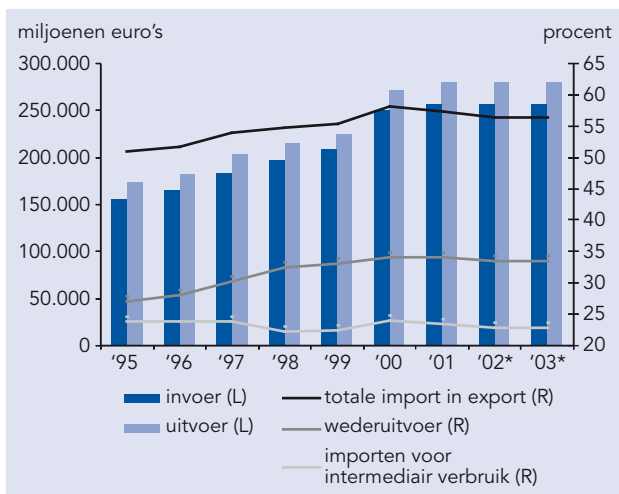

Bron: CBS, bewerking van input-outputtabellen en importtabellen (basisprijzen, lopende prijzen) 1997

waarde gemiddeld circa tien procent hoger is. Het aandeel van de importen voor intermediair verbruik bedroeg 24%. De resterende 46% van de Nederlandse export werd in 1997 met behulp van binnenlandse grondstoffen en halffabrikaten geproduceerd. Het aandeel van de *totale* import in de export bedroeg dus 54%, ofwel van elke euro export was 54 cent afkomstig uit invoer. Ter vergelijking, in hetzelfde jaar bedroeg het importaandeel in export voor Duitsland 22%, voor Groot-Brittannië 29% en voor Denemarken 30% (Hatzichronoglou, 2003). In 1997 werd 70% van de export van goederen en diensten *in Nederland* geproduceerd, ten dele met behulp van geïmporteerde grondstoffen en halffabrikaten.

Figuur 2 laat de ontwikkeling van het importaandeel in de Nederlandse exporten zien voor de jaren 1995-2003, afgezet tegen de ontwikkeling van de absolute in- en uitvoer. Duidelijk blijkt, dat het importgehalte van de export sinds 1995 is toegenomen, met als uitschieter het jaar 2000. Bestond in 1995 nog 51% van de uitvoer uit importen; in 2000 was dit ruim 58%. Het aandeel van importen voor intermediair verbruik is nagenoeg gelijk gebleven, terwijl het aandeel van wederuitvoer in de export geleidelijk is toegenomen van 27% naar ruim 33%.

Figuur 2. Samenstelling van de export

Bron: CBS, bewerking van input-outputtabellen (basisprijzen, lopende prijzen)

* voorlopige cijfers

De in- en uitvoerwaarden staan afgezet op de linkeras, de importaandelen op de rechters.

Een sterke stijging van de oliepijzen rond de eeuwwisseling heeft de in- en uitvoerprijzen tijdelijk verder opgestuwd; dit geeft mogelijk een licht vertekend beeld.

De Nederlandse export is dus in toenemende mate afhankelijk geworden van importen uit het buitenland, voornamelijk in de vorm van wederuitvoer.³

Een toenemend importgehalte in de exportwaarde is niet noodzakelijkerwijs slecht voor de Nederlandse economie. Als de importstijging *indirect* van aard is, is er sprake van verwerking tot finaal product door Nederlandse producenten. Dit duidt op internationalisering van de productie, waarbij Nederlandse producenten in toenemende mate gebruikmaken van importen om export te kunnen produceren. In feite is dit een goede ontwikkeling omdat er, macro-economisch gezien, vanuit gegaan mag worden dat deze intermediaire producten efficiënter of goedkoper door andere landen geproduceerd of gewonnen kunnen worden. Nederlandse producenten kunnen vervolgens over goedkopere en/of betere halffabrikaten en grondstoffen beschikken.

Als daarentegen wederuitvoer een belangrijke rol gaat spelen (*directe importen*), wat blijkt uit figuur 2, dan vindt de creatie van toegevoegde waarde in belangrijke mate elders plaats. In dit scenario zorgt een stijgende export niet voor bbp-groei en is Nederland kwetsbaarder voor fluctuaties in de wereldeconomie dan wanneer de productie geheel of gedeeltelijk in Nederland blijft plaatsvinden. De prijs van wederuitvoerproducten wordt namelijk voor een groot deel in het buitenland bepaald en is voor Nederland min of meer gegeven. Veranderingen in de prijsontwikkeling zijn dan niet het gevolg van Nederlandse prestaties maar spelen wel door in de internationale handel en concurrentiepositie.

Ontwikkelingen op bedrijfstakniveau

Niet elke bedrijfstak is even sterk afhankelijk van importen om te kunnen produceren en exporteren (zie tabel 1). Het voorbeeld bij uitstek van een bedrijfstak die sterk afhankelijk is van importen, is de textiel-, leder- en schoeiselindustrie. In de periode 1995-2003 bestond de totale export van deze sector voor circa tachtig procent uit importen, waarvan wederuitvoer het grootste deel vormde. Het productieproces van textiel en kleding is relatief arbeidsintensief, wat er mede toe leidt dat ons land niet over comparatieve voordelen beschikt in de productie van deze goederen. Het hoge wederuitvoer-aandeel is dus een indicatie dat productie voor een groot deel in het buitenland plaatsvindt.

Bedrijfstakken waarin Nederland wél een comparatief voordeel heeft, kunnen ook een relatief hoog en stijgend wederuitvoer-aandeel in hun export ondervinden (EIM, 2003; CPB, 2001). Met name de elektrotechnische industrie en de chemie maken een dergelijke ontwikkeling door. Het wederuitvoer-aandeel in de export van ict-gerelateerde elektrotechnische producten zoals computers en audio-, video- en telecommunicatieapparatuur is tussen 1995 en 2003 aanzienlijk gestegen. Dit is in overeenstemming met het feit dat een belangrijk deel van de productie van elektrotechnische producten buiten Nederland plaatsvindt (CPB, 2004). Uit de laatste kolom van tabel 1 blijkt bovendien dat de resterende Nederlandse productie relatief meer gebruik is gaan maken van intermediaire importen. De export van de elektrotechnische bedrijfstak bestaat dus in toenemende mate uit importen, waarvan voornamelijk wederuitvoer.

³ Deze wederuitvoercijfers wijken af van Statline, omdat hier wederuitvoer aan de totale export van goederen én diensten gerelateerd wordt.

Tabel 1. Importgehalte van de export (IE) op bedrijfstakniveau, in procenten

	(1) Totaal IE _{totaal}		(2) Wederuitvoer IE _w		(3) Intermediair verbruik IE _i		(4) Binnenlandse middelen		(3)/(3)+(4) Aandeel intern. import	
	1995	2003	1995	2003	1995	2003	1995	2003	1995	2003
Landbouw	27,6	34,8	13,4	21,0	14,2	13,9	72,4	65,2	16,4	17,6
Textiel, leder, schoeisel	81,0	80,1	63,1	70,7	17,9	9,4	19,0	19,9	48,6	32,1
Chemie	55,4	63,8	25,8	28,5	29,6	35,2	44,6	36,2	39,8	49,3
Electrotechnische industrie	78,4	87,8	64,1	78,5	14,3	9,3	21,6	12,2	39,7	43,3
Totale export	50,9	56,3	27,1	33,4	23,9	22,9	49,1	43,7	32,7	34,4

Bron: CBS, bewerking van input-outputtabellen en concurrerende importtabellen (basisprijzen, lopende prijzen)

Dit wijst er op dat er minder toegevoegde waarde in Nederland wordt gecreëerd.⁴

In de bedrijfstak chemie is in 2003 bijna tweederde van de export geproduceerd met behulp van importen. Zowel het aandeel van wederuitvoer als het aandeel importen voor intermediaire productie is sinds 1995 sterk toegenomen. Voor de chemie betekent dit dat er steeds meer wederuitvoer plaatsvindt en dat de exportproducten die wel in Nederland geproduceerd worden, afhankelijker zijn geworden van importen. Specialisatie in petrochemie en fijnchemie de afgelopen jaren kan gedeeltelijk een verklaring zijn voor deze ontwikkeling.

Ook in de landbouw is wederuitvoer een belangrijkere rol gaan spelen. In 2003 bestond de landbouwexport voor bijna 35 procent uit importen en voor ruim een vijfde uit wederuitvoer. Hoewel Nederland nog steeds een netto-exporteur van landbouwproducten is en over efficiënte landbouwmethoden beschikt, speelt wederuitvoer een significante rol in de output van deze bedrijfstak.

4 Uit onderzoek blijkt dat voornamelijk multinationale ondernemingen actief zijn in de Nederlandse ict-sector, die het kenniswerk in Nederland laten uitvoeren en de massaproductie naar het buitenland verplaatsen (CPB, 2004). Het theoretisch beeld dat door deze berekening geschetst wordt, is in de praktijk dus genuanceerder.

Verklaring gebruikte termen

Productiestructuur: De wijze waarop de productie is ingericht in een economie. De relatieve omvang van industrieën en sectoren binnen de Nederlandse economie.

Wederuitvoer: De goederen die via Nederland vervoerd worden en daarbij (tijdelijk) eigendom worden van een Nederlands ingezetene. Dit zijn onder andere goederen die door Nederlandse distributiecentra worden ingeklaard en uitgeleverd aan andere Europese landen. De wederuitvoer maakt deel uit van de uitvoer en de invoer.

Doorvoer: De goederenstroom die, op weg van het ene naar het andere land, over Nederlands grondgebied vervoerd wordt maar in buitenlands bezit blijft. Is geen onderdeel van het internationale handelsconcept.

Intermediair verbruik: De goederen en diensten die in het productieproces worden ingezet en die aan het eind van het proces geheel in de nieuwe producten zijn opgegaan. Voorbeelden van intermediair verbruik zijn grondstoffen, halffabrikaten.

Conclusie

Uit het voorgaande blijkt dat het aandeel van importen in de Nederlandse export sinds 1995 sterk is toegenomen. Dit is te verklaren door een sterke stijging van de wederuitvoer, vooral in een aantal industriële bedrijfstakken. Daarnaast is de binnenlandse productie van exportproducten in toenemende mate geïnternationaliseerd, doordat Nederlandse producenten relatief meer geïmporteerde intermediaire producten zijn gaan gebruiken.

Handel en wederuitvoer zijn een Nederlandse specialiteit, waar grote bedragen mee gemoeid zijn. Nederland investeert miljarden om zowel de expertise in het drijven van handel als de bijbehorende infrastructuur op een hoog peil te houden. Stel dat Nederland per euro export uit binnenlandse productie ongeveer zeventig cent verdient en aan wederuitvoer circa tien procent overhoudt. Dan kan verondersteld worden dat per euro export die is geproduceerd met behulp van evenveel binnenlandse grondstoffen als importen, Nederland ongeveer veertig cent verdient. De onder invloed van globalisering veranderende samenstelling van de Nederlandse export heeft consequenties voor deze investeringskeuze. Als de Nederlandse uitvoer in toenemende mate uit wederuitvoer gaat bestaan, zonder dat daarnaast ook toenemende specialisatie van productie plaatsvindt, maakt Nederland veel kosten tegenover steeds minder baten. In dat geval wordt er per euro uitvoer steeds minder verdiend en zal de toegevoegde waarde van internationale handel in de Nederlandse economie relatief afnemen.

Twee ontwikkelingen compenseren dit negatieve vooruitzicht. Enerzijds blijft de totale omvang van de internationale handel groeien, waardoor het mogelijk is per euro uitvoer minder te verdienen en er toch bbp-groei aan over te houden. Anderzijds doen logistiek dienstverleners verwoede pogingen om de opbrengsten uit wederuitvoer op te krikken, bijvoorbeeld in de vorm van Value Added Services. Kortom, de wederuitvoer groeit en Nederland vaart er wel bij. ■

Marjolijn Jaarsma

Literatuurlijst

- Chenery, H., S. Robinson & M. Syrquin (1986) *Industrialization and growth, a comparative study*. Published for the World Bank. Oxford University Press.
- Dunning, J. (1993) *Multinational enterprises and the global economy*. Londen: Addison Wesley.
- EIM (2003) *De innovativiteit van de Nederlandse industrie*. Zoetermeer: Ministerie van Economische Zaken.
- Hatzichronoglou, T. (2002) *Manual on indicators of economic globalisation*. DSTI/EAS/IND/SWP(2002)2, Parijs: OECD.
- Hatzichronoglou, T. (2003) *Indicators of economic globalisation*. DSTI/IND(2003)4, Parijs: OECD.
- Kusters, A., M. Ligthart & J. Verbruggen (2001) *De nieuwe uitvoervergelijkingen van SAFE*. CPB Memorandum, 25.
- CPB (2001) *Macro Economische Verkenning*. CPB publicatie, Den Haag: CPB.
- Minne, B. & H. van der Wiel (2004) *De Nederlandse ICT-industrie en multinationals. De relatie tussen prestaties en competenties*. CPB document, 55, Den Haag: CPB.